

Fəal-interaktiv təlimin üstünlükləri

Elnur HÜSEYNOV,
*Bakı şəhəri 75 nömrəli
tam orta məktəbin direktoru*

İnteraktiv təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tədris prosesi bütün şagirdlərin müntəzəm, fəal, qarşılıqlı fəaliyyəti ilə həyata keçirilir. Bu, elə bir qarşılıqlı təlimdir ki, burada şagirdlər və müəllim tədris prosesinin eynihüquqlu iştirakçılarına çevrilirlər.

8 ildən artıqdır ki, Azərbaycanda təhsil sahəsində aparılan islahatlar nəticəsində müəllimlərə dərslərini fəal təlim formasında qurmaları təbliğ olunur. Lakin buna baxmayaraq müəllimlərin bəlkə də böyük əksəriyyəti bu gün dərslərini ənənəvi (izahedici-illüstrativ və reproduktiv) üsullarla aparmağa üstünlük verir. Bu da cəmiyyətin və şagirdlərin tələbləri ilə uzlaşmır. Bu baxımdan da biz, bu məqalə ilə sözügedən məsələyə diqqət yönəltməyi düşündük. Fəal təlimin üstünlüklərindən çox yazılsa da, indiyədək ondan istifadə etmək istəməyən müəllimlərin sualları demək olar ki, elmi və praktiki faktlarla cavablandırılmamışdır. Bunu nəzərə alaraq biz bu məqalədə əsas diqqəti məhz müəllimlərin səbəb gətirdikləri arqumentlərə ayırmağı qərara aldıq. Yeri gəlmişkən qeyd etmək yerinə düşərdi: Aşağıda cavablandıracağımız suallar kurikulum təlimçisi kimi Bakı şəhəri daxil olmaqla respublikanın bir çox şəhər və kənd müəllimləri ilə təmas zamanı onların səsləndirdiyi fikirlər əsasında ümumiləşdirilmişdir.

Bu gün fəal təlimdən istifadə etməyib ənənəvi təlimə üstünlük verən müəllimlərin səbəb gətirdiyi arqumentlər, əsasən, bunlardır:

1. Şagirdlərin buna oyun kimi baxması və ya fəal təlimlə biliklərin öyrənilməsinin çətinliyi.
2. Çox vəsait tələb etməsi.
3. Çox vaxt tələb etməsi və ya bir dərsin 45 dəqiqəyə yekunlaşdırmağın mümkün olmaması.
4. İKT texnologiyalarının olmaması və ya yararsızlığı.

Bu səbəbləri kökündən araşdırmazdan əvvəl ilk növbədə bildirmək istərdik ki, yuxarıda sadalanan səbəblər, səbəbdən daha çox bəhanəyə bənzəyir. Çünki belə tip "səbəbləri" əsasən dərslərini fəal-interaktiv formada keçməyə hazır olmayan, özünü əziyyətə salmaq istəməyən, dərslərini ənənəvi formada, avtoritar üslubda keçməyə üstünlük verənlər, İKT texnologiyalarına və digər yeniliklərə "açıq" olmayan, öz pedaqoji inkişafı istiqamətində düşünməyən və bu yolda heç bir çətinliyə qatlaşmaq istəməyən müəllimlər gətirirlər.

İndi isə yuxarıda sadalanan səbəblər haqqında:

1. Belə düşünən müəllimlər hardasa haqlıdırlar. Ancaq, onlar unudurlar ki, fəal təlim şagirdə bir oyun kimi gəlsə də əslində bu oyun prosesi ilə müəllim qarşısına qoyduğu məqsədi reallaşdırır. Əgər bu "oyun"la müəllim qarşısına qoyduğu məqsədi (dövlət standartlarını) reallaşdırırsa, deməli, dərslər uğurlu alınmışdır. O ki qaldı fəal təlimlə biliklərin öyrənilməsinin çətinliklərinə, müəllim ilk növbədə unutmamalıdır: fəal təlim şagirdə əsasən həyati bacarıqlar formalaşdırmağa köklənib. Əgər ənənəvi təlim davamlı təkrarlara söykənərək hafizənin inkişafına əsaslanan bir təlimdirsə, fəal təlim idraki bacarıqların inkişafına şərait yaradır. Bir sözlə, fəal təlimin əsas üstünlüyü real idrak motivasiyasının (biliklərə yi-

yələnmək həvəsini) yaranmasıdır. Burada bir şeyi də bildirmək yerinə düşərdi: şagirdə oyun kimi gələn fəal təlim zamanı şagird öz istəyinə və fəaliyyətinə əsasən yeni biliklər kəşf edərsə, onda o, dərslərə yaradıcı və maraqla yanaşır, əldə etdiyi bilikləri uzun müddətə və möhkəm mənimsəyir.

Fəal təlimin üstünlüklərinə baxmayaraq, müəllim ənənəvi metodlardan istifadədən tam imtina etməməlidir. Dərslər məqsədinə, məzmunundan asılı olaraq müəllim öz təlim formasını seçə bilər. Məsələn, müəllim qarşısında şagirdə hansısa bacarıq və vərdişlərin formalaşması məqsədini qoyursa, o daha çox reproduktiv (təkrarlama və model üzrə iş) metodunu üstün tuta bilər. Əgər təlimin məzmunu çox mürəkkəbdirsə, çoxlu sayda yeni anlayış və məlumatları bilməyi tələb edərsə bu zaman ənənəvi izahedici-illüstrativ metod daha çox səmərə verə bilər.

2. Bunu sadəcə bir bəhanə adlandırmaq olar. Fəal təlim heç bir müəllim qarşısında flipçart, rəngli markerlər, yapışqan lent və ya kağızlar və bu kimi vasitələrdən istifadə etməni tələb kimi qoymur. Bütün bunlar müəllimə öz dərslərini daha səmərəli və daha rəngarəng qurmaq üçün lazım ola bilər. Müəllim öz fəal dərslərini bir neçə A4 kağız, rəngli qələm və ya karandaşlar hesabına da qura bilər.

3. Burada dərslərini fəal-interaktiv təlim formasında qurmağa təzəcə başlamış müəllimlər haqlı ola bilərlər. Belə müəllimlərə ilk tövsiyəmiz bu yoldan çəkinməmələri və dərslərini fəal təlim formalarında qurmaqda davam etdirmələridir. Çünki fəal təlimlə dərslər keçən təzə müəllimin bu sahədə təcrübəsinin azlığı, fəal təlim mexanizmlərini dərinlən bilməməsi, şagirdlərin bu yeni prosesə oyrənməməsi və s. bu kimi amillər bir dərslər bəzən 45 dəqiqədən çox vaxt tə-

ləb etməsinə gətirib çıxaracaq. Bunun üçün müəllim nə etməlidir?

a) Dərs prosesi zamanı reallaşdıracaq standart və məqsədi az qoymalı;

b) Şagirdlərə veriləcək tapşırıqlar yüksək idraki bacarıqlar tələb etməməli və ya tapşırıqlar çox vaxt aparılmamalıdır (məsələn: çertyoj çəkmək, plan qurmaq, sxem tərtib etmək, təqdimat hazırlamaq və s.);

c) Veriləcək tapşırıqların sayı az olmalıdır;

d) Müəllim fasilitasiya qaydalarına ciddi əməl etməlidir.

Heç bir pedaqoji təcrübəsi olmayan universitet tələbələri ilə təcrübə rəhbəri kimi işləyəndə (tələbələr bir il təcrübə keçirdilər-birinci semestr passiv təcrübə, ikinci semestr isə aktiv təcrübə) real bir faktı müşahidə etmək mümkün oldu: tələbələr verilən məsləhətlərə əməl etdikləri halda, onların verdikləri "açıq dərslər"lərin müzakirəsində deyilən qeydlər üzərində işlədikdən sonra artıq iki-üç dərstdən sonra onlar bir dərslər 45 dəqiqəyə yekunlaşdırmağı bacardılar. Burada şagirdlərin fəal təlimə hazırlıqlı olmasını təcrübəçi tələbələrə yardımçı hal kimi saymaq olar.

Düzdür, fəal təlimlə işləməyən və dərslərini interaktiv formada qurmaq istəyən müəllim ilk dərslər planlaşdırılması zamanı bəzi çətinliklərlə üzləşə bilər. Bəzən bir dərslər hazırlamaq üçün (standart seçmək,

dərslər məqsəd qoymaq, motivasiya qurmaq, iş forması və üsulu seçmək, iş vəzifələrini hazırlamaq, qiymətləndirmə meyarları hazırlamaq və s.) müəllim bir neçə saat vaxt sərf edə bilər. Lakin bu, müəllimi qorxutmamalıdır. Praktika göstərir ki, zaman keçdikcə bu müəllimdə bir vərdiş halını alır və müəllimin bir dərslər hazırlamaq üçün sərf elədiyi saatları dəqiqələrə çevrilir.

4. Bəzən İKT texnologiyalarının olmamasını dərslərini fəal-interaktiv formada qura bilməməsinə səbəb göstərən müəllim unudur ki, hələ XX əsrin 70-80-ci illərində də yaradıcı müəllimlər dərslərini interaktiv formada qururdular. Dərslərə yaradıcı yanaşan müəllim bir təbəşir və lövhədən istifadə etməklə də dərslərini fəal formada qura bilər. Müasir dövrdə kompüter texnologiyalarının inkişafı sadəcə müəllimə öz dərslərini daha canlı, daha fəal qurmağa yardımçı olan bir vasitəyə çevrilə bilər. Bu zaman da müəllim hər cür gözlənilməz "sürprizlərə" (avadanlıqlarda nasazlıqların olması, hazırladığı elektron faylların kompüterdə açılmaması, elektrik enerjisinin kəsilməsi və s.) hazır olmalıdır.

Beləliklə, yuxarıda sadalananları nəzərə alaraq demək olar ki, müəllimin öz dərslərini fəal-interaktiv formada qurmasına heç bir maneə yoxdur. Burada sadəcə müəllimin istəklili olması, dərslərə yaradıcı yanaşması kifayət edər.